

א. מרש"י מבואר שטובל מדאורייתא וחייבים על אכילתו מיתה. ואילו ברמב"ם (מעשר ג, ט) כתב שאם אכל מכין אותו מכת מרדות. ומשמע שמדרבנן הוא (ובאו"ש הראה מקורו מירושלמי ספ"ק דתרומות. וע' חו"א מעשרות ד, טו).
ב. שאר הפירות לא הוקבעו למעשר אם לא נגמרה מלאכתם, ומותר לאכלם עראי קודם הפרשת מעשר שני (יו"ד שלא, קל).

ב. בן לוי שנתנו לו שיבולים במעשרותיו (קודם שהורמה תרומה גדולה) – עושה אותן גורן. ענבים – עושה אותן יין. זיתים – עושה אותן שמן, ומפריש עליהן תרומת מעשר ונותן לכהן. ופירש רבא: קנס הוא (על שהקדים ליטול המעשר שלא כדין).

לפי טעם זה אם ניטלה התרומה מקודם בשיבולים, אין צריך הלוי לעשות גורן. ואולם בתוספתא (תרומות ג) ובירושלמי (שם ב, א) מבואר שכן הוא החיוב מן הדין שהלוי יפריש תרומת מעשר מן הגמור, בין אם הקדימו והרימו תרומה גדולה בין אם לא הרימו (ע' משנה למלך תרומות ג, יג; מהר"ם שיף).
ומכל מקום אף לפי הטעם של קנס משמע מלשון הברייתא שצריך לגמור מלאכתם קודם הפרשה ולא יפריש ואח"כ יעשה גורן.

ופטור הלוי מתרומה גדולה (מעשר מן המעשר ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר. רבי שמעון בן לקיש). ושונה זה מאילו הקדימו בכרי שלא נפטר מתרומה גדולה (מכל מתנתכם תרימו את כל תרומת ה'. אביי).

דף יד

כט. א. כיצד דכים תבלין ומלח ביום טוב? האם כותשים גרעיני דגן?
ב. ברירת קטניות ביום טוב, כיצד?
ג. האם מותר לאדם לשלוח דורונות לחברו ביום טוב?

א. נחלקו תנאים האם דיכה ביום טוב טעונה שינוי, גדול או קטן, או מותרת כדרכה, וחילוק יש בין תבלין למלח; –

לתנא דמתניתין, בית שמאי אומרים: תבלינים נדוכים במדוך של עץ (אבל לא בשל אבן כדרכם), והמלח – בפך (של חרס) ובעץ הפרור (= כף גדולה). ובית הלל אומרים: תבלין – כדרכם, במדוך של אבן. והמלח במדוך של עץ. הרי שהמלח צריך שינוי לדברי הכל; לבית שמאי שינוי גדול ולב"ה שינוי קטן (עפ"י רש"י. וע' בפירוש ר' יהונתן מלוגיל). וטעם הדבר מפני שהיה לו לדוכו מאתמול, משא"כ בתבלין – אם משום שאינו יודע בערב יו"ט באיזה תבלין ישתמש מחר, אם מפני שהתבלין מפיג טעמו. ונחלקו רב הונא ורב חסדא בטעמים הללו. ונפ"מ כשידע מאתמול התבלין שיצטרך לו אלא שמפיג טעמו, או כשלא ידע והתבלין אינו מפיג טעמו מאתמול, כגון כרכום – באופנים אלו לפי טעם אחד אין צריך שינוי ולפי הטעם האחר צריך שינוי כבמלח.

לדברי רבי מאיר בברייתא, הנידוכים נידוכים כדרכם והמלח עמהם. ורק במלח בפני עצמו נחלקו; לבית שמאי נידוך בפך ובעץ הפרור (כלומר שינוי גדול) לצלי אבל לא לקדרה, דהיינו דבר מועט בלבד. ולבית הלל נידוך כדרכו לכל דבר, אף לקדרה.

וכן פסק שמואל שכל הנידוכים נדוכים כדרכם ואפילו מלח. ובכל זאת הצריכו רב אחא ברדלא רב ששת בביתם לעשות שינוי בדיכת מלח על ידי הטיית המדוכה על צדה.

א. יש שפסקו כתנא דמתניתין, האוסר דיכת מלח כדרכו [ומבואר בתוס' שהמלח המדובר כאן הוא מלח ים, אבל מלח המגובש בידי אדם אין צריך שינוי לדברי הכל]. ואף בתבלין צריך שינוי אם לא בצירוף שני התנאים; שלא ידע מאתמול איזה תבלין יצטרך וגם מפיג התבלין טעמו [כגון פלפלים], כי יש להחמיר מספק כשני הטעמים שבגמרא. ואולם יש להקל בדברים המתקלקלים ביותר אם יעשה מערב יום טוב, כגון בהתקנת שומים [אבל אין להקל בדבר שיכול לעשותו מאתמול אעפ"י ששכח. עפ"י שו"ת מהרי"ל סט].

ואולם התוס' נטו לדינא לדברי הרי"ף ורב יהודאי גאון, וכן הביאו מן המנהג, לפסוק כשמואל שהכל מותר מלבד מלח שצריך שינוי בצידוד המכתשת (וכ"מ ברמב"ם יו"ט ג, יב ע"ש במ"מ ולח"מ. ועוד מבואר בלח"מ שבמחלוקת האמוראים פסק הרמב"ם לקולא משום ספק דרבנן. וי"א שהלכה כטעם השני של הפגת-הטעם. עפ"י בה"ג; בהגר"א בדעת השו"ע. וע"ע חשק שלמה). ואעפ"י כן אין לטחון פלפלין בריחיים שלהם משום שנראה כמעשה חול (כדלהלן בג), אבל מותר במדוך של אבן בלא שינוי [ומשמע שאין צריך להטות המדוכה, וכן דעת הרי"ף כפי שפירשו הראשונים שרק המלח צריך הצלאה מפני שהוא נידוך היטב אף באופן זה. והרשב"א צדד שמא אף תבלין שאין מפיג טעמו צריך הצלאה. וכ"כ בה"ג. ובתור"פ נקט שהפלפלין צריכים שינוי מועט]. ומכל מקום הסיקו התוס' שהמחמיר לדרך הרבה מערב יום טוב – תבוא עליו ברכה.

והחרדל צריך שינוי. ונראה שאף על ידי שינוי אסור משום שיש בו טירחה יתרה (תור"פ). ויש מתירים בחרדל כשאר תבלינים (עפ"י שיטת חכמי איברא וספר המכתם. אך לא בריחיים שלו. רשב"א עפ"י הירושלמי).

לאור האמור נראה שמותר לרסק ביום טוב פירות וירקות וגבינה במגרדת (פומפיה) ללא שינוי, שהרי אם ירסקם מערב יום טוב יפוג טעמם ביותר (אור לציון ח"ג יט, ה. וכ"ה בשש"כ ז, ב לענין בנגות ותפוחי עץ ובצל. ושם בסעיף ז החמיר בטחינת בשר לשנות. ובאר לציון הקל שא"צ שינוי כי טעמו שונה מזה הנטחן אתמול).

ב. יש אומרים עפ"י משנתנו ששחיקת פלפלין במכתשת של עץ – דרך שינוי היא והעושה כן בשבת פטור (עפ"י פסקי הרי"ד שבת עג: והובא בב"י שכא). ויש חולקים וסוברים שאמנם שינוי הוא לענין התר עשייתה ביום טוב, אבל מלאכה גמורה היא שחייבים עליה בשבת (עפי' מלהמות ה').

כתישת מאכלי דגן; מבואר בסוגיא על פי ישוב הברייתות שבמכתשת גדולה לעולם אסור לכתוש. ובקטנה (המיועדת לתבלין ולא לחטה, והרי זה כלאחר יד. ערש"י. ומשמע בגמרא שניכר הדבר גם במאכל, שבמכתשת קטנה אינו נידוק היטב כנגדולה) – לדברי אביי מותר לכתוש מלבד מאכל 'טיסני' שכותש כל חטה לארבעה חלקים וטורח גדול הוא (רש"י), ולדברי רבא אין חילוק בין טיסני למאכל אחר, אלא במקומות שהיו בהם עבדים המזולזלים באיסורים, כגון בארץ ישראל – אסור בכל אופן, ובמקומות שאין בהם עבדים כגון בבבל – מותר (כפרש"י).

א. יש מפרשים החילוק בין ארץ ישראל שתבואתה מובחרת ואינה מופסדת אם כותש מאתמול – הלכך לא התירו לכתוש אף בקטנה, ובין בבל שהתירו משום הפגת טעם. וי"מ החילוק בין מקומות שרגילים בגדולה, שבהם התירו בקטנה משום שינוי, משא"כ מקומות שאין בקטנה משום שינוי (ערמב"ם וראב"ד יו"ט ג, יג).

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

ולכל הפירושים לא חילקו בין מקום למקום בחו"ל אלא בכל מקום מותר, מאחר ואין בדבר איסור תורה לרוב הפוסקים (עפ"י תשובת הרדב"ז ח"ה א'תקכג). אבל דעת שאר הפוסקים שמשנתנה הדבר לפי מנהגי המקומות, אם מחזיקים עבדים אם לאו וכד' (עפ"י רש"ל; משנ"ב תקד סקט"ז. וסיים מהפ"ח שיש להחמיר ככל הפירושים).

ובשלחן ערוך (תקד, ג) כתב שאין אנו יודעים איזוהי 'גדולה' ואיזוהי 'קטנה'. ויש חולקים (וע"ש בבאה"ל).

ב. יש מי שכתב בדעת בה"ג שאפשר לכתוש במכתשת גדולה ע"י הצלאה. ואין במשמע כן מדברי שאר הפוסקים (ע' בהגהות חשק שלמה).

ב. הבורר קטניות ביום טוב; לדברי בית שמאי בורר אוכל ואוכל (שלא כדרך ברירה הרגילה לבורר הפסולת מהאוכל). ובית הלל אומרים: בורר כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי, אבל לא בטבלה ולא בנפה ולא בכברה (שמשמשים בהם לכמות מרובה). ובברייתא אמר רשב"ג (כהסבר הגמרא) שלא אמרו בית הלל לבורר הפסולת אלא כשטירחת האוכל מרובה, אבל אם טירחת ברירת הפסולת מרובה – יבורר האוכל מתוך הפסולת.

א. לפירוש רש"י ותוס' ורא"ש, אם הפסולת מרובה והאוכל מועט – אף בטלטול אסור מפני שהמיעוט בטל כלפי הרוב. ויש מתירים בטלטול (עפ"י רבנו ירוחם ד, ב, וכן משמע מהר"נ תלמיד הרמב"ן, ועוד).

ולדברי התוס', באופן זה אם יבורר האוכל מתוך הפסולת הרי זו דרך ברירה מפני שהוא מועט. ואין כן משמעות השו"ע והרמ"א (ע' באור הלכה ר"ס שיט).

ב. משמע שאפילו יכול היה לבורר מערב יום טוב – מותר לבורר ביום טוב [והטעם נראה, מכך שלא התירו בנפה וכברה הרי זה נחשב שינוי לענין התר ביום טוב]. ולכתחילה נכון באופן זה לבורר האוכל מתוך הפסולת שזהו שינוי ודאי. וכמדומה שכן נוהגים העולם (עפ"י באור הלכה תקי, ב. לכאורה נראה שבמינים שאין רגילותם בנפה וכברה, ודאי צריך שינוי. ואולם באור לציון (ח"ג יט, ז) סתם להתר ואף בלא שינוי). ויש מחמירים כשיכול היה מאתמול, לבורר אוכל מתוך פסולת ורק כדי לאכול לאתרו, כבשבת (עפ"י ט"ז; שו"ע הגר"ז שם ה).

ומותר לבורר אפילו שלא בסמוך לסעודה (עפ"י רמ"א וש"פ דלא כהט"ז – ע"ש בבאור הלכה; אור לציון ח"ג יט, ז). ואפילו בכלי, כל שאין הכלי מיועד לברירה לזמן רב, כאמור (אול"צ שם. וכתב שודאי מותר ביו"ט לקלף ירקות במקלף המיוחד לכך, ואף בשבת דעתו להתיר).

ג. יש סוברים שחילוק זה שבגמרא אמור גם בשבת (עפ"י טור או"ח שיט בשם הרא"ש). ויש סוברים שדוקא ביום טוב יבורר בצורה הקלה משום שמחת יום טוב, משא"כ בשבת לעולם יבורר את האוכל, הגם שטירחתו מרובה (עפ"י או"ח שיט, ד בב"י וברמ"א).

רבן גמליאל אומר: אף מדיח ושולה (מציף הקטניות במים, והקש צף והעפרורית שוקעת).

בשבת אסור לעשות כן (עפ"י מגן אברהם שיט סק"ט; חיי אדם טז, ו).

ואף ביום טוב, כתב הרמב"ם בפירוש המשנה שתנא קמא חולק ואוסר. וכן פסק מהרש"ל, וכן משמע מסתימת השלחן-ערוך (עפ"י מגן אברהם תקי סק"ד. ושמא לא אסרו אלא בכגון עפר שהדרך לבורר לימים מרובים אבל ברירת קטנית מתולעים שרגילים לעשות לפני הבישול, מותר. וע"ע עפ"י הגרשז"א, מובא בשש"כ פ"ד הערה כ).

ג. בית שמאי אומרים: אין משלחים ביום טוב אלא מנות (המוכנות לאכילה). ובית הלל אומרים: משלחים בהמה חיה ועוף בין חיים בין שחוטים.
משלחים יינות שמנים וסלתות וקטניות (בירושלמי ליתא 'קטניות') אבל לא תבואה (שאינה ראויה ביום טוב לטחינה, שהיה לו לטחון מאתמול בלא שתפיג טעמה). ורבי שמעון מתיר בתבואה, שיכול לעשות מהם תבשיל ויכתשם במכתשת קטנה.
ברמב"ם (יו"ט ה,ז), נראה שנקט כתנא קמא. ויש פוסקים כרבי שמעון (ר"נ תלמיד הרמב"ן בשם הגאון).
כשהוא שולח, לא יעשנו בשורה (כן שנה רב יחיאל). ואין שורה פחותה משלשה בני אדם. נסתפק רב אשי: שלשה אנשים ושלשה מינים מהו. תיקו.
נחלקו הדעות כיצד לפסוק בספק זה, לקולא או לחומרא (ע' בר"נ תלמיד הרמב"ן). ולהלכה נקט בשלחן ערוך (תק"ב, ב) להקל. ורש"ל החמיר בשלשה מינים כשהם בשורה ממש, ורק בערבוביית כתב להקל. ודעת הא"ר להקל אף בשורה (מובא בשער הציון אות יא).
משלחים כלים (= בגדים) תפורים ושאינם תפורים [המשמשים לכיסוי], ואפילו של כלאים [ופירשו בקשים שאינם מחממים ומותר לישב עליהם] כשהן לצורך המועד. אבל לא סנדל המסומר ומנעל שאינו תפור (אפילו אחוז בסיכות) שאין להם שימוש ראוי ביום טוב. רבי יהודה אומר: אף לא מנעל לבן – מפני שצריך אומן. בבביתא אסר רבי יוסי בשחור מפני שצריך לצחצחו (- להחליקו), שבמקומו היו הנעלים מחוסרות החלקה מבחוץ, מפני מרטים וקליפות שבנעל. טו.
זה הכלל: כל שנאותים בו ביום טוב משלחים אותו. ומבואר בגמרא (טו). שאפילו דברים שנאותים מהם בחול, משלחים אותם ביו"ט (אלא אם כן אסורים בשימוש ביו"ט, אסרום גם לשלוח, שלא יבואו להתירם בשימוש, כגון סנדל המסומר. רש"י).

דפים יד – טו

ל. מהם השימושים וההנאות המותרים והאסורים בבגד כלאים?

מן התורה אין איסור אלא ללבוש בגד כלאים ולהעלותו על הגוף (לא תלבש; לא יעלה עליך), אבל אסרו חכמים לאדם להציע תחתיו בגד כלאים, שמא תכרך לו נימה על בשרו, ואפילו עשר מצעות זו ע"ג זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהם (כן מסר ר"ש בן פוי בשם קהלא קדישא דבירושלם). ואולם בגדים קשים (שאינם מחממים. רש"י), מותר (רב הונא בנו של רבי יהושע) לישב עליהם (רש"י). ואפילו ללבשם מותר אם אינם 'שוע טווי ונוז' שאינם אסורים מהתורה אפילו רכים, הלכך לא אסרו חכמים בקשים. תוס' וש"פ. וע' יו"ד שא או"ה תקטז, ג).

מדברי התוס' בכמה מקומות נראה שלבישת כלאים של בגדים קשים אסורה מהתורה [וכן העלאה אסורה (תור"פ) ואפילו אינו נוגע בהם אסור. עתוס' יומא סט]. ויש סוברים שאסורה מדרבנן ויש אומרים שמותרת (ערש"י יומא וחדושי הנצי"ב שם; בית הלוי ח"א ג, ז-ט ב, ד).
אמר רב פפאי: ערדליים (= מין גרב העשויה עור או צמר) אין בהם משום כלאים (שקשים הם).
לפיהתוס' צריך לומר שאלו אינם עשויים 'שוע טווי ונוז', שאל"כ הלא אסור בלבישה אפילו קשים.
אמר רבא: כיס של מעות, אין בו משום כלאים (ומותר ליתננו בחיקו, לפי שהוא קשה ואינו מחמם. ערש"י).
כיס של זרעים – יש בו משום כלאים (שהוא רך ואינו מתקשה ככיס של מעות). רב אשי אמר: אחד זה ואחד זה אין בהם משום כלאים לפי שאין דרך חימום בכך.